

Մ Ա Յ Ր Դ Ի Ի Ա Ն

ՄԻԽԱՐԵԱՆՑ ՎԵՆԵՏԿՈՅ. - Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

(Շար. տես թաղմ. 1925, էջ 62)

ՃԶ՝

Քիմահանոյ իրաւարարութեան դեր մը, զոր կ'ուզէ ստանձնել Գաղղիա, այն պաւ-
րագային մէջն էր՝ երբ այլը դադրած՝ ինքն էր որ դեռ կը շարժէր զէնքը:
Յիշատակուած « Թէրէզիա »-ն կարողութաւ Զ. Ի Մարիամ-Թերեզա դուստրն է:

Օ՛ Յ. Բ:

Գերապաշտոյնի և Գերայագեցեղոյ Տեառն Մխիթարայ Աբբայի Հօրոյ մերում,
մեծաւ խոնարհութեամբ, և շղթատողոր քաղձանօք մատուցանեմ զորդիական
ողջոյն, և զսէր, և սյուն:

... Իսկ ի կողմանէ ընտրութեան կայսեր՝ ասի թէ Ֆրանսուզն կամի զթագաւա-
րութիւնս բաժանել իւրաքանչիւրոցն ըստ արժանաւորութեան. զի Թէրէզիային Թագաւա-
ւոյն միասցէ Աւուստրիայն, մասն ինչ ըսէժիպիին, բովանդակ մեծ մաճաթք, և Դրան-
սիլվանիայն: Պաւարին զիմբէրիումը: Ստանիսլաւին զէհաստան: Իսկ Սաքսոնին,
այսինքն Աւուկուստոսին զՊօլէմիայն տրիլ կամի, մինչև սակաւ ինչ խաղաղագոյն,
Բայց յետոյ, ասի թէ ինքն Ֆրանսուզն պատերազմաւ կամի առնուլ զիմբէրիումն, և
լինիլ կայսր... Աստ դեռես թանկութիւն է ուտելեաց և ըմպելեաց. զի յերից ամաց
հետէ յոյժ սակաւութիւն եղև յամենայն կողմանէ. մանաւանդ յայսմիկ ամի աստ ի
դրանսիլվանիայ՝ ամենեկին ոչ եղև զինի, զի եղեամն աւերեաց զամենայն այգիս: Եւ
կարծեմ թէ առուել թանկահալոց է ցորեանն, վասն զի յայսմիկ ձմեռան ոչ երբէք
զրիթէ անկաւ ձիւն յերկնից, այլ այնպէս պարզ է երկինքն, և օդն, որպէս յայնժամ
եղև այդք ի Վենետիկ, յորժամ սկսան մեռանիլ ի քաղաքիդ յայգմիկ ի obartէ, և
մեք ևս ամենեքեան զգածեցաք ի նմանէ... Ահա յայսմիկ տեղուլ ևս այսպիսի է եղա-
նակն ձմեռան. և սակաւ ոչ ձիւնելոյն՝ միուրք և այլք զեռունք աւերին զարտորայս, և
զցանեալ ցորեանն սպառեն: Բայց յայսմանէ շատ չորեքօրեայ շերմախտութիւն գոյ ի
Դրանսիլվանիայ, և մանաւանդ յայսմիկ քաղաքի. մինչ զի այնքան զգուշութեամբս՝ ևս
և շերմախտացայ երեքօրեայ շերմախտութեամբ, և հազիւ զերծայ զկնի երկուց ամսոց.
բայց այլք նաև զամ մի կրնն զչորեքօրեայն: Դարձեալ լուաք ի մերձակայ ժամանակիս,
թէ աստ ի Դրանսիլվանիայ յերկուս տեղիս զգածեցեալք են ժանտախտիւ. և կարծեմք
վերստին արգելցին ճանապարհն...

Յամի Տեառն 1741

Դեկտեմբերի 5

ի Էլիզապէթապօլիս

Նուստտագունեզ ծառայ

Հ. Թէոդորոս Յովաննիսեան

կրօնաւոր ի կարգէ Ս. Ա. Աք.

1. Ներկայ Բաղմի մէջ ուղղած ենք մեր վաւերաթղթերու թուակարգութեան մէկ սխալը, որով 1924 Դեկտեմբ-
րի մէջ փոխանակ ՂԸ-ի՝ ՂԶ դրուել էր: — Հ. Ղ. Տ.

ՃԷ.

Պատկերահան Յովհաննէսի ստորագրութեամբ պիտի հրատարակենք հետզհետէ Հոովմէն ղրկուած կարգ մը թանկագին նամակներ, որոնք Ուղղափառ Հայոց առանձին Պատրիարքութեան ծագման քանի մը կարևոր գիծերը բացայայտ կերպով տուած ատեն, ժամանակի թանձր փոշիներէն զուրս պիտի հանեն միանգամայն շողողուն ակունքներ՝ ի զգուր և ի փայլ Հայ կաթողիկէ Նոսրիապետութեան Պատրիարքական Աթոռոյն:

Գերյարգելի և գերապատուելի տէրաբեան ձերում մեծաւ յարգութեամբ ողջոյն մատուցանեմ

... Եւս յայտ առնեմ որ անդէփցի Աբրահամ կաթողիկոսն և Ակոբ այսինքն Հալէպցի իպիկոսպոսն Ալիկուռնա հասած են, Հոսմ պիտի գան. մօնսինեօր ասիմանին զրած են որ իւրեանց համար բաւական բնակութիւն պատրաստէ, որով ցուցանի զի եկեղեցին զաւուր կամք չունին. ումանք Ֆռանկներուն ինձ ասին թէ մի և Նոյն ժամանակ ի Հոսմ Հալպու երեք արքեպիսկոպոսք Պտանին, և պատճառ զաշուտեան սոցին զոր ինչ կարացի տեղականաւ և կամին փափէն իշխանութիւնս առնուլ վասն ձեռնադրելոյ և առաքելոյ ընդ ամենայն ուրեք՝ զմիսիօնարս. ետոյ երբ հասանին տեղս, այլ լաւ վերա հասու կու լինիմ և ծանուցանեմ ձեր հրամանուցն: Դարձեալ այսու յայտ առնեմ զերապատուելութեան ձերում. այսինքն թոմաճանի արդի յոհաննէսին բանն դեռեւս ոչ է բացորոշեալ. քանզի երբ նա ճանապարհորդ եղաւ, յանձն առաւ իւր բանն օգլէնկին և մին հօտոմ քահանայի, սա ասիմանին ներհակաց մինն է որ բանտն մտաւ, ուրեմն նա յոհաննէսի զնալոյն օգլէնկն բովանդակ բանին որպիսութիւնն զրեց և տվալ քօնջիլիօյին ժողովքին, սոյն ժողովքն հրամայեց թէ թէպէտ Ապպաթէ միքիթարին կարքն ոչ իցէ վերահաստատեցեալ սուրբ աթոռն, կարող է լինիլ որ այլում ժամանակի այլ ինչ կարք կամ հասարակութիւն ի մէջ հայոց՝ ումիմնէ հայրապետէ վերահաստատեալ իցէ, հետեալ պէս զօրութեամբ նորին վերահաստատեալ լինի Վէնէտիկու հայոց կարքն և միաբանութիւնն. վասն որոյ վերայասացեալ հօտոմ քահանան յաժմս ընդ այլ ումեմն տեղեակ անձամբ բովանդակ ֆափերու պօլլարիօն ընթեռնուն վասն տեսանելոյ եթէ կամ կամ թէ ոչ՝ այդպիսի վերայաստատութիւն կրունի Հայոց:...

Յաժմս փափն Հոսմայու դուրս է. սուրբ պետրոսի տօնին դառնալոց է. եթէ տէր հաճեցի եւ սուրբ պետրոսի երկրորդ օրն ալպան դառնալոց եմ ընդ քարտինալ քաւաֆին, որ մտած ամսի երկրորդ օրն միւր կուտանաց հանդերձ պիտի տայ այսինքն կրօնաւորական, որ այնուհետեւ կոչեն յիսուսա և մարիամայ կուտանք. տէր յիսուս իւրեանց առաւել շնորհ տայ և միշտ պաշտպանէ զիոսա որ ներկայս և ապագայ եկողքն՝ ճշմարտապէս լինին հետեւողներք յիսուսի և մարիամու:

Այս ամսուս մէջն ըստ իմոյ տկարութեան սրբոյն Պենէտիքոսոսի պատկերն եզեր կու հասուցանեմ, միուս ամիսն տամպուրաճու արութիւնն հետ, կամ ճէվանիրճի երեւմիային յղեցիք գերյարգելութեան ձերում:...

Հոսմայ ամի տեառն 1742
ունիսի 8

Նշառայ
Պատկերահան Յոհաննէս

ՃԸ.

Ուղղափառ Հայոց առաջին Պատրիարքն է նամակագիրս, որ Հոովմէն կը գրէ օւղղակի առ Միւրթար:

Թուղթիս մէկ ակնարկութիւնը կը հայի այն գրոյն՝ որով Մխիթարայ առաջնորդութեան կ'առաջարկուէր զխովին Զմմառի Մխարանութիւնը Սյո մասին՝ բաց ի նիկողայոս Վարդապետի մեր հրատարակած նամակէն (տես «Մայր Դիւան», Թուղթ ԳԶ) բանասէրը արդէն պիտի գտնեն լիբանանցի Հ. Պետրոս Ներսիսեանի նամակը (1741 Սեպտ. 3)¹, իսկ ասկէ առաջ բուն պաշտօնականը՝ դարձեալ Արքահայր Սեպտեմբրիկոսէ զրկուած Թուղթը (1741 Յուլիս 18), հանդերձ ստորագրութեամբ Նոյն Ռիստի քահանայ և ուրիշեալ Մխարանից²:

Ամենապայծառ եղբորդ խնայ Մխիթար ստաւաթարան վարդապետիդ. Ողջուն

Յայտ առնեմ սիրելագոյն վերայ գրելոյս. հասի ի Հոսթ օգոստոսի 11, և յոյժ սիրով ընկալեալ եղէ ամենից, յառաջ քան զտեսանելն իմ զՎհայպետն. գեռ և ոչ եմ տեսեալ. ի հարկէ երկրորդ յուխանիմ տեսանել զՎերապատուելիդ, բայց կամիմ իմանալ թէ զինչ գրեցեր վասն որդւոց մերոց ի լեռն լիբանան. զոր յառաջողէմ գրեցի սիրելւոյս, և թէ ոչ գրեցեր գրան ինչ ծանոյ ինձ. և թէ այլ բարի բան և զորժ յունիս ի Հոսթ կատարիլ վասն օգտի Հասարակաց, եթէ կամիս և պատկանի տառապելոյս՝ գրեցես ինձ, և ամենայն օրհնեալ հասարակութեան արքայիդ օրհնութիւն, Ողջուն և արժանաւոր յարգութիւն մատուցանեմ: Ողջուն պարոն Խաչիկին յոյժ սիրով որ է սիրելի եղբայրու ինձանի և մեր. գի լուայ թէ ամօսնացեալ է. տէր յիսուս պահեսցէ ի ներթոյ շնորհաւնաց իւրոց. և ընդ մեզ եղեալք կարօտին աղօթից:

Վերջացուցանեմ սիրով և օրհնութեամբ և եմ պատրաստ ամենայնի ծառայ անպիտան [Արքահայր] Պետրոս[Ա]կաթողիկոս

Դարձեալ Ողջուն և օրհնութիւն հօր քրոյս որդոյ տէր Դեորքին որ է անթէփեան. ինզորիմ յիսուսէ գի տացէ նմա սուրբ և բարի վաղջան. զապառնոյն և եւս զներկայն:

գրեցաւ ի մեծն Հոսթ
ամի տեառն 1742
օգոստոսի 17

ՃԹ.

Ժամանակագրական կարգով կու տայ ահա Յովհաննէս պատկերահան մեր Արքահայր Պետրոս Պատրիարքի Հոովմ հասնելուն թուականը, գալուն պատճառը և ուրիշ ծանօթութիւններ:

Պատրիարքին հետ զտնուողներէն մին է Նիկողայոս վարդ. Գրիգորեան, որուն մէկ կարեւոր նամակը — որոյ շուրջ դարձեալ կը խօսուի հոս — մեր վաւերաթուղթերու շարքին մէջ հրատարակած ենք, ինչպէս անմիջապէս առաջ ալ յիշեցինք:

Գեղարդեղի և գերապատուելի Հօյր խնայ որդիական սիրով սուրբ աչք համարելեմ

... Վասն Պետրոս պատրիարքին կողմանէ յայտ լիցի. ամսիս ԺԱին ժամանեց հանդերձ սահակ եպիսկոպոսին, Նիկողայոս վարդապետն և տիրացու սիմոն ընդ նմայ. այս երկք անձինքն հալապցի են. քանի եկեր է, քաղաքս որչափ արապներ կան եկին տեսանել զինքն, մօտիկեօք ասիմանն իւր պաշտպանն է և հոգաբարցուն. մինչև յաժմս հետու կեցաւ իւրմէն. ապաքայ եւս այս է միտս. մինչև յաժմս զօր ինչ իմացայ իւր հոսթ և պալուն պատճառն այս է. ինքն Հալապ եպիսկոպոս իքէն հալապցի տէր ակոբն և տէր սահակն եպիսկոպոս օծեր է. և նոցայ զինքն պատրիարք օծեր են. յաժմս եկեր է

1. Թորոսեան, Վարդ Մխիթարայ (Յաւելուած Բ. Կարեւոր քաղաք և Նամակներ) էջ 467.

2. ԱՊ, 462.

որ փափին տնօրինել... և հաստատել իւր պատրիարքութիւնն ի վերայ հայոց. ինքն զի որ անունն զրէ՛ այսպէս. Պետրոս առաջին պատրիարք ի վերայ ամենայն Հայոց ուղղափառաց. երկրորդ զոր ինչ կերեւի, թէպէտ լաւ զարգարանօք ըսկեստ ունի, բայց բողջունի. հագիւ թէ հոռմ հաստն զայն ևս պարտօք... մինչև յաժմս վրդապետ Եպիսկոպոսին տունն կերակրին. ևս յայտ առնեմ գերարգելութեան ձերում. այդ վերոյ սասցեալ նիկողայոս վարդապետն եղբայր պօղոսին ասկական է. սա ինչ ասաց թէ իւրեանց յերանանու վանքի հասարակութիւնն մին գիր զրած են հրամանացդ, խնդրելով թէ կանօնքի և կառաւարութեան ներքոյ ընդունիս զծոսա, նոյն զրին պետրոս պատրիարքն ձեռքէ զրած. զի հանդերձ իւր օժարութեամբն է. յայժմ Ժ ամիս կայ որ նոյն գիրն յղած են հրամանացդ...:

Պատրիարքն մին գիր տվաւ ինչ որ վրան զհասնին՝ հրամանացդ զրեմ որպէս զրեքի և փոսդն զրի. հետեւապէս զոր ինչ բան հետեւի արժան ծանուցման ծանուցից գերարգելութեան ձերում, որոյ որդիական յարգութեամբ խոնարհաբար խնդրեմ զՀայրական զօրհուրթիւնն

Ամի տեառն 1742 օգոստոսի 18

{ի Հոռմ}

Խոնարհագոյն ծառայ
{պատկերահան} Յոհաննէս

ՃԺ.

Սուղ բառերով կու տայ նաժականգիրս Պետրոս Պատրիարքի Հոռմայ կհանքէն շահեկան օրագրութիւն մը:

Ինչպէս կը տեսնենք այս նամակէն, զմեռեալն առաջաբերի մասին՝ Մխիթար առ Յակոբ Եպիսկոպոսն զրած թուղթէն զառ՝ ուղղակի ևս պատասխանած է ըստ պատշաճողութեան առ նոյն ինքն Պատրիարք. զժախտաբար մեր ձեռքը չունինք այդ թուղթին օրինակը:

Գերարգելի և գերապատուելի տէրութեան ձերում խոնարհաբար և որդիական սիրով ողջոյնք

... Պատրիարքին ամենայն էհովին տեղեկացայ ետոյ մի ըստ միոյն ծանուցից հրամանացդ. վասն յաժմոյս այս ասեմ, որ մին քանի քարտիկալի գնաց որոց անձնաւորական գրերը բերած, սիրով ընկալան զնա ըստ ֆունկի քաղաքավարութեան. ետոյ փափին գնաց. փափն քան զամմէնն առաւել սիրով ընկալաւ զնա, խոսք տվաւ թէ ամենայն խնդիրքն կատարէ, որով յոյժ մխիթարեալ դարձաւ ի տուն. մինչև յաժմս իւրեան պալատէն փառք չի տվին, ինքն ոչ խնդրեց, բայց եթէ նոքայ տան {յ}օժառ է աննելու:

Հրամանացդ գիրն ընկալաւ և առաջի իմ ընդերձաւ ասելով, թէ ես նախնէ գիտէի որ Հայր Աբբան այս բանն չէր ընդուներ. բայց վասն հաճելոյ իմ կրօնաւորաց ես ևս ընդ նոցայ ձեռք զրի գրոյն: ...

Պատկերներն պատրաստի եմ, այսինքն սուրբ ուսէփայ և սուրբ Պէնէտիքոսի. առաջին եկողի հետ ուղարկեմ. վերստին խնդրեմ հայրական գթութեամբ թողութիւն անես այս, չափ երկարելոյն:

Վրդանէս Եպիսկոպոսն սիրով և յարգութեամբ ողջոյն մատուցանէ հրամանացդ. վերջ առնեմ խնդրելով զհայրական օրհուրթիւնն գերարգելութեան ձերում, որոյ խոնարհագոյն որդի և

ամի տեառն 1742

սեպտեմբերի 7 {Հոռմ}

Ծառայ
{պատկերահան} Յոհաննէս

1. Հասցէ կը նշանակէ: